

1. ARCHITEKTÚRA A URBANIZMUS – rozdiel mierok, jednota myslenia

Vzťah architektúry a urbanizmu tvorí neoddeliteľnú jednotu – každá stavba, architektonické dielo, sa podieľa na kultúrnom obraze a prevádzke celku - mesta a krajiny. Urbánny celok, pokiaľ má pred sebou určitú víziu, zase vymedzuje isté rámce pre architektúru. Definovať tieto rámce je preto najlepšie z polohy architektúry samotnej.

Každá stavba má svoje rámce – okolie s ktorým súvisí. Stáva sa súčasťou súboru stavieb (budov, komunikácií, parkov...) a spoluvytvára urbanistický celok alebo ako solitér je osadená v krajinnom prostredí, môže byť s ním v zhode alebo v kontraste. Niektoré stavby sú prvé, iné sa postupne pridávajú. Tak ako sa stavba podieľa na celku, má aj celok formotvorné rámce, ktoré determinujú architektonickú koncepciu stavby. Tie môžu byť charakteru kompozičného (vedomé vytváranie súladu, kontrastu, gradácie...) alebo technického (napr. svetlotechnické limity). Tento neustály, v priestore a čase sa vyvíjajúci dialóg prvku a celku nás oprávňuje k štúdiu ich vzájomnej jednoty a spolupôsobenia ako vzťah architektúry a urbanizmu. Pritom je medzi nimi jeden zásadný rozdiel – kým architektúra má reálnu konečnú podobu (projektujesa a stavba má kolaudáciu), urbanistické štruktúry sú v neustálom pohybe a zmene (pozri obr., každé má svoju vlastnú dynamiku (vrátane regresu), preto sa mesto plánuje, nemá kolaudáciu...Kým stavba je na inom mieste opakovateľná (napr. typové bytové domy na sídliskách), ľudské sídla sú jedinečné svojou plohou, založením, vývojom ale aj svojou víziou. Tento vzájomný súvis architektúry a urbanizmu urbanista prof. Tibor Alexy demonštroval na príklade Václavského námestia v Prahe. Všetci ho poznáme, vieme opísať jeho tvar, široké chodníky, aleje. Je to lineárny priestor vymedzený po stranách budovami. Pôdorys námestia ostal vo svojich pôvodných rozmeroch, postupne sa prestavovali jeho budovy a menilo sa tak jeho merítko. Opísať tieto jednotlivé budovy domorodia bočných strán by sme asi nedokázali – to je len dôkaz že sa napriek svojej nespornej originalite (napr. od architektov Gočára. Kotěru, Janáka, Králíčka...) nesústreďujú na vlastnú dominanciu, ale sa podriaďujú účinku celku. Sú ale niektoré stavby (Museum-J.Schulz, Můstek-A.Šrámková) alebo iné prvky (socha sv. Václava od Myslbeka a Dryáka), ktoré spomedzi ostatných vyčnievajú a vytvárajú charakteristický obraz námestia a jeho genius loci. Tento príklad vhodne poukazuje na vzájomný súvis častí a celku v urbanizme a architektúre. V urbanizme je uplatňovaný vo všetkých dimenzách. Rozvoj sídiel súvisí s rozvojom osídlenia a krajiny, rozvoj časti mesta (zóny) súvisí s rozvojom mesta a stavba je v priamom kontakte s ostatnými budovami a inými prvkami (komunikácie, parky) svojho okolia.



1.,2.- Václavské náměstie : stav cca 1900 a návrh prestavby (plán 2022 Cígler-Marani)

Pojem **urbanizmus** vznikol z latinského základu (urbs= mesto), označoval sa ním aj staroveký Rím. Ako odbor vznikol v 19. storočí, keď sa začali negatívne prejavovať na obraze miest a ich životnom prostredí dôsledky priemyselnej revolúcie. Krátky slovník slovenského jazyka (lit.1) pojmom urbanizmus označuje odbor, zaoberajúci sa výstavbou miest podľa technických a estetických požiadaviek. Odvozené slovo **urbanista** označuje odborníka v urbanizme, urbanizáciou proces sústreďovania hospodárskeho a kultúrneho života do veľkých miest na úkor vidieka.

Slovník cudzích slov (lit.2 - spoluautorka Z.M. je architektka) *urbanizmom označuje architektonický odbor* zaoberajúci sa teoreticky a prakticky plánovanou výstavbou miest a v rámci územného plánovania výstavbou obcí a sídlis; ako synonymum uvádza pojem *urbanistika*. V nemčine tento pojem požívajú ako Städtebau (stavba miest), vo francúzštine ako urbanisme. V angličtine sa týmto pojmom označuje širší okruh problematiky, súvisiaci s rozvojom sídiel.

Kým pôvodne sa pojem dotýkal problematiky mesta, dnes ho vnímame – práve vďaka rozširujúcim sa záujmom mesta do okolia a naopak – v širších priestorových súvislostiach. Napr. pojem urbanistická štúdia sa používa aj pri riešení problematiky vo vidieckom prostredí. Odbor urbanizmu dnes zahŕňa oblasti teoretických a praktických otázok rozvoja sídiel a osídlenia, zásady a pravidlá urbanistickej tvorby a metodiku plánovania, dejiny stavby miest a vývoja osídlenia, otázky urbanistickej rekonštrukcie sídiel, dotýka sa aj otázok krajiny ktorá je pod vplyvom urbanizácie a.i.

Jiří Hrůza (lit.3), významný český urbanista a teoretik urbanizmu, definuje urbanizmus ako „...súbor pracovných metód zaoberajúcich sa zámerným formovaním ľudského osídlenia najmä miest. V niektorých oblastiach vo väzbe na architektúru zdôrazňuje najmä estetické aspekty tvorby sídiel“. Pojem urbanizmus obsahuje v sebe aspekt tvorby urbanistického usporiadania priestoru, pričom „zohľadňuje spoločenské, výtvarné, technické a ekonomické aspekty, ktoré pôsobia súborne a nedajú sa stavať proti sebe“. Dnes môžeme túto definíciu obohatiť aj o ekologické aspekty prostredia. Tak ako je nástrojom na realizáciu architektonického návrhu projekt stavby, v urbanizme slúži záujmu realizácie urbanistickej koncepcie územný plán. Ten sa rodí v procese územného plánovania, ktoré predstavuje súbor činností na usmernenie rozvoja územia. Urbanizmus a územné plánovanie tak tvoria neoddeliteľný vzťah, a keďže sa rozvoj miest realizuje prostredníctvom stavieb, je tu aj neoddeliteľný vzťah so stavbami a ich architektúrou. K spôsobilosti autorizovaného architekta SKA patrí aj navrhovanie urbanistického usporiadania územia a zhotovovanie územných plánov, pričom architektonickému náhľadu sú najbližšie zonálne a sídelné dimenzie plánov (regulačné plány). Regionálne dimenzie urbanizmu sa už dotýkajú kompetencií priestorového a krajinno-ekologického plánovania. Vzťah architektúry a urbanizmu sa legislatívne v praxi prejavuje tým, že na Slovensku je pre obe oblasti momentálne spoločný zákon – o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, tzv. stavebný zákon (pripravuje sa ale ich rozdelenie).

Urbanistická tvorba a urbanistické plánovanie (Urban design and urban planning) sa tak stávajú dve základné orientácie urbanistickej praxe a ich väzbu s architektúrou podčiarkuje aj **Smernica európskeho parlamentu č. 2005/36 ES** oddiel 8, čl. 46, ktorá o.i. od vzdelávania architekta požaduje medzi 11 požiadavkami : 4. *vedomosti o urbanistickom projektovaní, plánovaní a zručnostiach v procese plánovania* 5. *Schopnosť chápať vzťah medzi ľuďmi a budovami a medzi budovami a ich prostredím ...*“ (lit.2).

Táto požiadavka vyplýva z rôznych možností uplatnenia architekta v praxi, kde sa môže ocitnúť vo vzťahu k urbanizmu a plánovaniu vo viacerých polohách (preferuje sa ale jeho tvorivá pozícia):

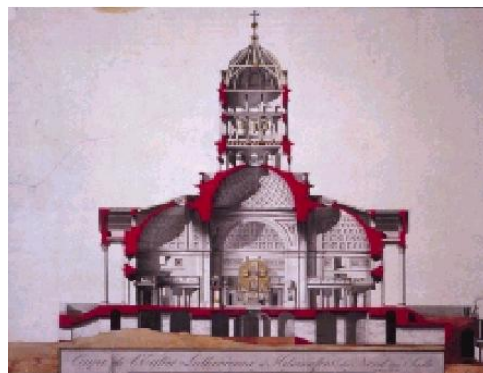
- ako architekt stavby musí klientovi navrhnúť stavbu tak, aby bola v súlade so svojím okolím, pred stavebným úradom teda v súlade s územným plánom; prvým dôvodom je teda schopnosť
- porozumieť všetkým súvislostiam stavby a jej prostrediu a vedieť rešpektovať literu a ducha územného plánu

- druhým dôvodom je skutočnosť, že sám môže navrhovať vízie - urbanistické koncepcie a následne zhotovovať územné plány, vtedy ho mnohí budú označovať ako architekt-urbanista
- tretím dôvodom je skutočnosť, že časť architektov ponúka spoločnosti cenné služby v administratívnej sfére, kde ich schopnostiam patrí takéto dokumenty obstarávať a posudzovať a rozhodovať podľa nich o výstavbe - niektorí architekti sú primátormi či starostami, hlavnými architektami, pracujú v rôznych pozíciách na stavebných úradoch v štátnej správe alebo samospráve
- niektorí sa budú otázkam architektúry a urbanizmu venovať v rámci svojej vedeckej alebo pedagogickej činnosti
- v neposlednom rade je tu skutočnosť, že otázky urbanizmu a plánovania sú vecou verejnou, predmetom verejnej diskusie, v ktorej architekt by nemal ostať len pasívne dotknutým občanom, ale jej aktívnym účastníkom a iniciátorom.

2. URBANISTICKÁ TVORBA V DIELACH VÝZNAMNÝCH ZAHRANIČNÝCH ARCHITEKTOV.

Vyššie spomenuté vzťahy architektúry a urbanizmu sa prejavili vo výkone povolania, ale aj v teoretickej a vedeckej činnosti mnohých významných architektov. Urbanistická tvorba tvorí neoddeliteľnú a významnú súčasť ich diela, čo svedčí o význame ktorý pripisovali otázkam urbanizmu.

Architekt J.Carl Ludwig Engel v roku 1817 navrhol regulačný plán Helsínk a je autorom mnohých verejných budov.



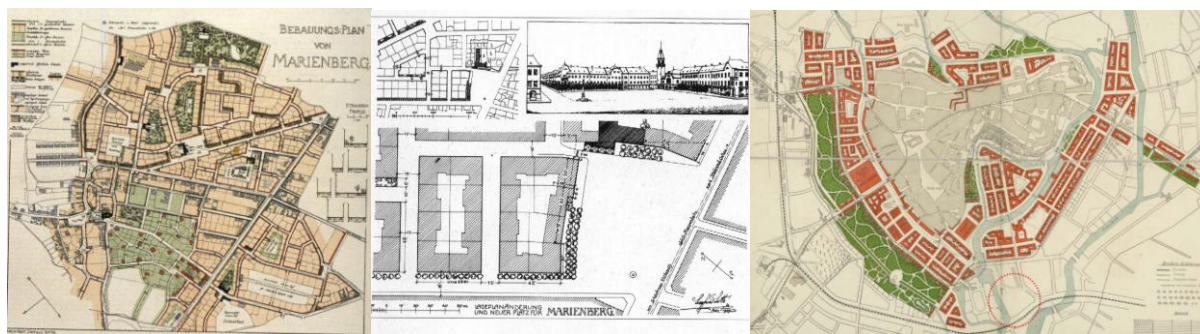
3.,4. - C.L.Engel : regulačný plán Helsínk, kostol sv. Mikuláša

Otto Wagner, jeden z predstaviteľov viedenskej secesie, navrhol regulačný plán Viedne (1892-1893) a svoju predstavu veľkomesta (1911), súčasťou týchto urbanistických vízií sú aj náčrty verejných priestorov a architektúry mesta.



5., 6. - O.Wagner : Veľkomesto (1911), kostol St. Leopold, Steinbohr

Camillo Sitte v duchu svojej teórie z oblasti urbanistickej kompozície *Stavba miest podľa umeleckých zásad* navrhol o.i. regulačný plán mesta Olomouc a lokality Mariánske hory v Ostrave.



7a,b., 8.- C.Sitte : regulačný plán Ostrava Mariánske hory(1904), regulačný plán Olomouc (1895)

Josip Plečnik, všestranný slovinský architekt, interierista, dekoratér a umelec, o.i. architekt T.G.Masaryka na pražskom hrade, svojim regulačným plánom (1928-30) a realizáciami verejných priestorov (nábrežie a trojmostie) významne ovplyvnil urbanistický rozvoj Ljubljany.



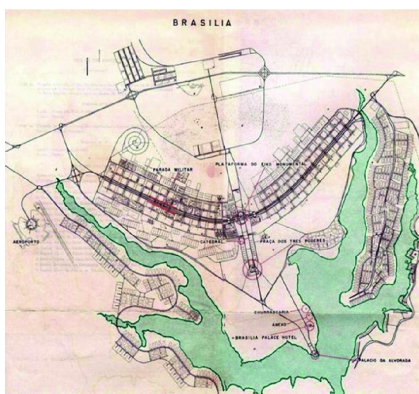
9.,10.- Jože Plečnik : Ljubljana - náčrt verejných priestorov a most Triglav

V Le Corbusierovej tvorbe významné miesto zaujímajú jeho urbanistické vízie a teórie (La Ville radieuse – žiariace mesto, Projekt mesta pre 3 milióny obyvateľov, Plan Voisin), bol spolusignatárom Aténskej charty. Z realizovaných urbanistických projektov vyniká vládna štvrť Chandigarh, urbanisticko-architektonický súbor kde je aj autorom budov. Vo svojich urbanistických predstavách bol Corbusier konkrétny – vždy navrhol aj skladobné prvky i urbanistickej štruktúry – domy. Známa je Corbusierova urbanistická štúdia lineárneho mesta Zlín pre Baťu.



11.,12 - Le Corbusier : Plan Voisin (1925) Vila Savoy (1931)

Podobne Oscar Niemeyer spolu s Lúciom Costa navrhli nové hlavné mesto Brazílie vrátane ústredných budov a verejných priestorov.



13., 14. – Brasilia – urbanistická ideová škica návrhu, budovy od O.Niemeyera

Významný podiel mala urbanistická tvorba v diele českých medzivojnových architektov. Antonín Engel je autorom urbanistickej koncepcie Dejvíc (1923), v ktorej ako žiak O. Wagnera uplatnil predstavy svojho učiteľa na formovanie veľkomestských priestorov. Je aj autorom niektorých významných budov v tejto lokalite, napr. Masarykovej koleje, chemickej fakulty, elektrárne v Kolíne.



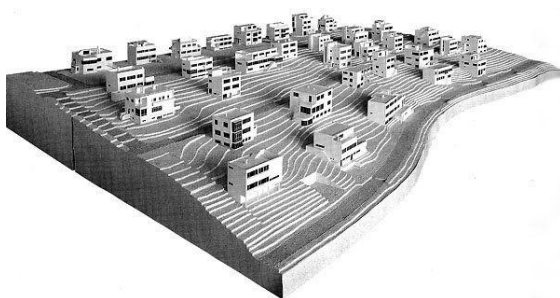
15., 16. – Engel : plán Dejvíc (1924, nebol víťazný...), elektrárň na Labe v Poděbradách (1923)

Josef Gočár, spoluzakladateľ českej architektonickej moderny, navrhol regulačné plány pre Hradec Králové, ktorého koncepcia je platná dodnes a pre Zlín (1927), ktorými ovplyvnil vývoj týchto miest až podnes. V Hradci navrhol aj niekoľko významných stavieb, ktoré sa zapísali medzi to najlepšie českej modernej architektúry (gymnázium, materskú školu, administratívnu budovu ČSD ...)



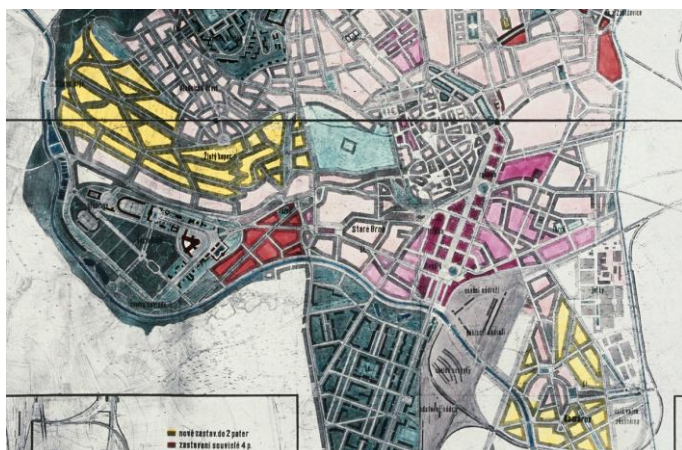
17., 18.- J.Gočár : regulačný plán Hradec Králové (1926-28) a budova gymnázia

Pavel Janák, všestranný architekt, dizajnér a teoretik, spracoval štúdie a návrhy na zastavanie Tróje, Nuslí - Pankráče, Holešovic, Podolí, Letnej. Známe sú jeho teoretické state o stavbe miest, jeho najvýznamnejším urbanistickým počinom je regulačný plán vilovej štvrte Baba (1928-32). Janákova tvorba je príkladom, ktorý poukazuje na schopnosť architekta riešiť otázky formovania prostredia od urbanistických mierok až do detail.



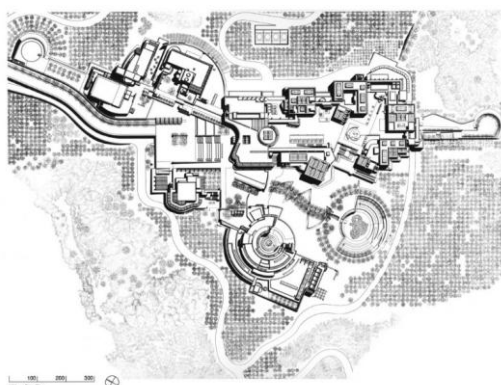
19., 20., 21. - P. Janák : Praha Baba (model), Krematórium Pardubice (1923) a stolička

Významná osobnosť českého funkcionalizmu (napr. kúpalisko Zelená žaba Tr. Teplice) Bohuslav Fuchs spolu s J. Peňázom a F. Sklenářem vyhral s regulačným plánom mesta Brna urbanistickú súťaž (1926), po vojne pôsobil aj pri príprave územného plánu Košíc (1951).



22., 23. - B. Fuchs : územný plán Brno 1926, hotel AVION, Brno, Česká ul.

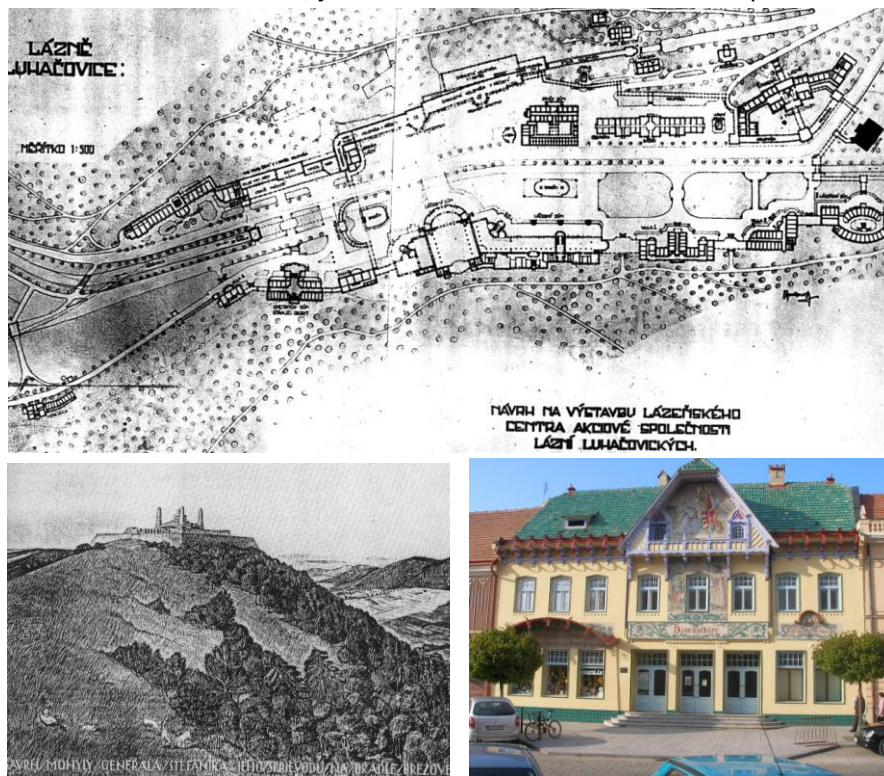
Richard Meier (1934), svetoznámy architekt súčasnosti, pri návrhu svojho urbanisticko-architektonického súboru Getty Center v Los Angeles síce tento súbor riešil ako jednu stavbu, ale uplatnil pri jej návrhu zákonitosti urbanistickej tvorby, schopnosť navrhnuť jedinečný verejný opriestor, parky a záhrady. Uplatnil postup od urbanistickej koncepcie až po architektonický detail budovy, jej interiéru, verejný priestor, dizajn a uplatnenie umeleckého diela...



24., 25. – R. Meier : Getty Center, L.A., urbanistická štruktúra a pohľad na realizovaný súbor, 1997

3. SLOVENSKO – českí a slovenskí architekti a ich urbanistická tvorba

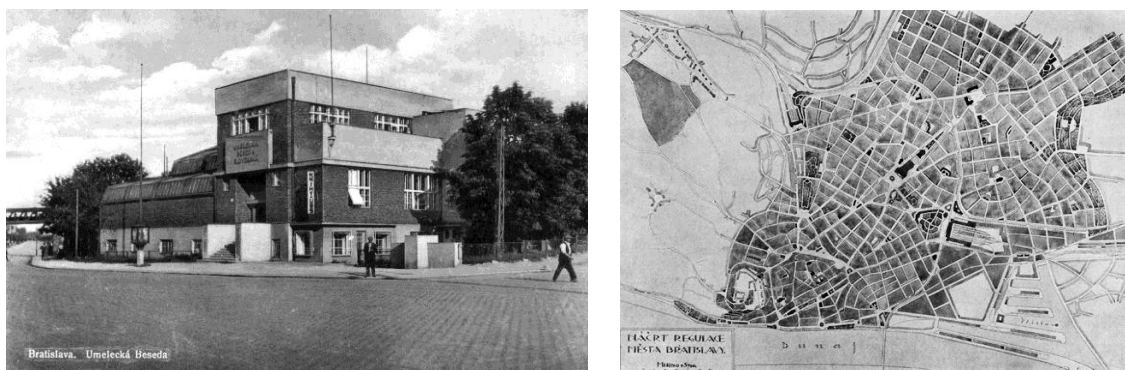
Dušan Samuel Jurkovič navrhol prostredníctvom regulačného plánu novú urbanistickú koncepciu kúpeľov Luhačovice (1902), sám je autorom niektorých objektov. Jeho mohyla M.R.Štefánika na Bradle (1921) predstavuje výrazné krajinárske dielo ktoré dodnes slúži ako demonštrujúce silu myšlienky diela a pritom jeho harmonický vzťah k prostrediu. Podobne by sme mohli vraviť o jeho Spolkovom dome v Skalici, ktorý sa napriek svojmu merítkovému prispôbeniu okolitej zástavbe svojim architektonickým výrazom sa stal symbolom námestia. U Jurkoviča spojenie architektúry a urbanizmu nepredstavuje ani tak samostatné urbanistické dielo, ako urbanistický cit pri navrhovaní architektonického diela, jeho vzťah k urbanizovanému alebo prírodnému prostrediu.



26., 27., 28. – D.S. Jurkovič : Luhačovice, návrh výstavby urbanistického parteru kúpeľov; mohyla M.R.Štefánika na Bradle (1928), Roľnícky spolkový dom v Skalici (1904)

V medzivojnovom období na Slovensku pôsobili v oblasti urbanizmu aj českí architekti.

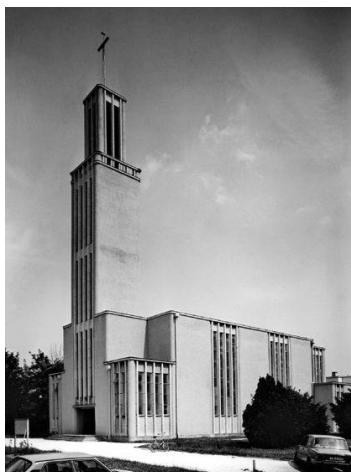
Alois Balán a Jiří Grossman spracovali štúdiu regulačného plánu Bratislavy (1923) a realizovali tu aj niekoľko významných budov (napr. budovu dnešného Rektorátu STU na Vazovovej ul.,).



29., 30. – Balán, Grossmann : Umelecká beseda (1929), návrh regulačného plánu Bratislavy (1923)

Prvý regulačný plán Martina navrhol Ivo Beneš (1921), po ňom Antonín Mendl (1927), ktorý navrhol aj kino vo Zvolene. Podľa súťažného návrhu Ferd. Balcárka, K. Koppa a J. Hrubého na regulačný plán Sihote (1931) bola založená jej výstavba, realizoval ju architekt Ferdinand Silberstein - Silvan, ktorý má pri vstupe do tejto časti mesta ktorej je autorom aj pamätník.

Vladimír Karfík je známy svojou tvorbou pre firmu Baťa. Okrem administratívnych a výrobných budov a obytných domov pre zamestancov navrhol aj urbanistické koncepcie výrobných závodov a obytných štvrtí v Zlíne, Svite, Partizánskom, kde navrhol aj kostol. V Petržalke je autorom kostola Povýšenia sv. Kríža (1932). Pre Baťu pracoval aj vynikajúci architekt František L. Gahura, ktorý spracoval aj Upravovací plán Veľkého Zlína (1934) a povojnový regulačný plán mesta (1947).



31., 32. – Vl. Karfík : kostol v Baťovanoch (Partizánske) a založenie mesta

Jiří Kroha dostal jedinečnú príležitosť navrhnuť urbanistickú koncepciu ako aj projekty bytových domov a občianskej vybavenosti a ich výtvarného dotvorenia. V skoršom období patril medzi protagonistov českej avantgardy (najmä kubizmu), N. Dubnica je odklonom k tzv. socialistickému realizmu, ale súčasná kritika oceňuje mierku, výtvarnosť a komplexnú polyfunkčnosť súboru a najmä - parter.



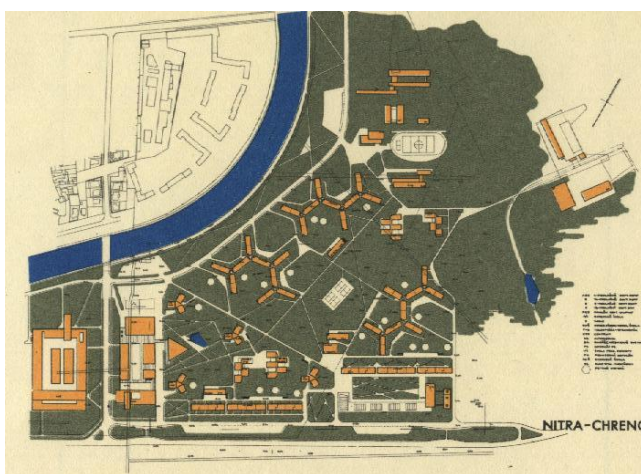
33., 34., 35 - J. Kroha: škola Ml. Boleslav (1926), socialistické mesto Nová Dubnica (začiatok 1951)

V súlade s regulačným plánom Žiliny doc. Ing. Jozefa Peňáza (1929), v päťdesiatych rokoch vypracoval urbanistický návrh a projekty budov prvého žilinského sídliska Hliny akad. arch. Ferdinand Čapka, nositeľ Ceny D. Jurkoviča. Podobne ako Kroha v medzivojnovom období bol predstaviteľom funkcionalizmu a na sídlisku Hliny prešiel k štýlu socialistického realizmu, ale so silnými funkcionalistickými znakmi. Mestskosť (urbanitu) priniesol najmä dôraz kladený na parter, takže tento priestor vo väzbe na historické centrum mesta má charakter mestského bulváru.



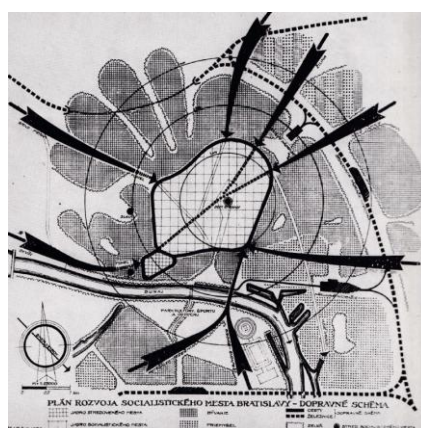
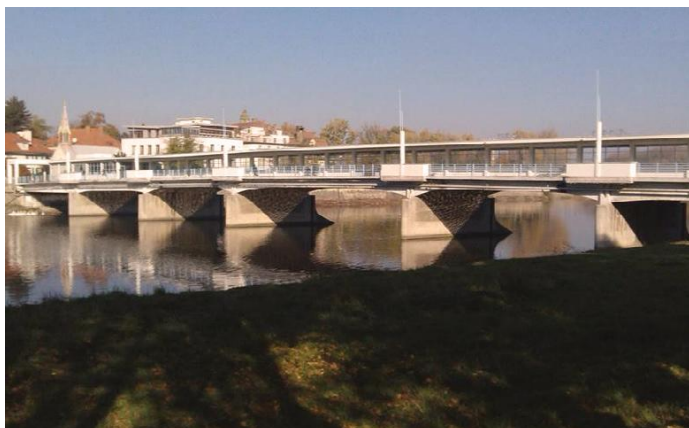
36.,37.- F. Čapka : kino, Nový Jičín (1935 s L.Kammel), Žilina Hliny (s L.Bauerom a I.Melišom)

Architektonické dielo Michala Maximiliána Scheera, nositeľa cien D.Jurkoviča a E. Belluša, nájdeme v Žiline, Ružomberku, Nitre. Svoju urbanistickú tvorbu venoval najmä Nitre (územný plán mesta 1958, urbanistické súbory Predmostie 1956-1959, Párovce 1956-1963, Chrenová I. 1962).



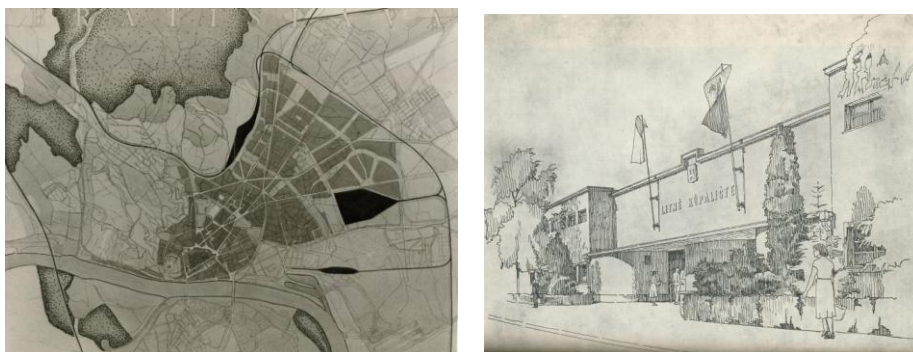
38.,39.- M.M.Scheer : finančný palác Žilina (1930), Nitra Chrenová I. (1962)

Emil Belluš, jedna z vedúcich osobností slovenskej architektúry a zakladateľ architektonického školstva na Slovensku (SVŠT), autor mnohých významných obytných a občianskych budov a inžinierskych stavieb, spracoval niekoľko urbanistických štúdií (Urbanistická štúdia rozvoja Bratislavy - 1955, Kúpeľný ostrov Piešťany - 1962) a súťaží (regulačný plán Banskej Bystrice, 1929), publikoval k otázkam urbanistického rozvoja Bratislavy. Po medzinárodnej súťaži na Petržalku načrtnol ideu jej rozvoja (1970).



40.,41.- E.Belluš: kolonádový most Piešťany (1932 – NKP), Plán rozvoja socialistickej Bratislavy (1959)

Kamil Gross okrem športového komplexu Tehelné pole a PKO navrhol aj povojnový územný plán mesta (bol svjho času vedúcim územného plánovania, akýmsi hlavným architektom mesta).



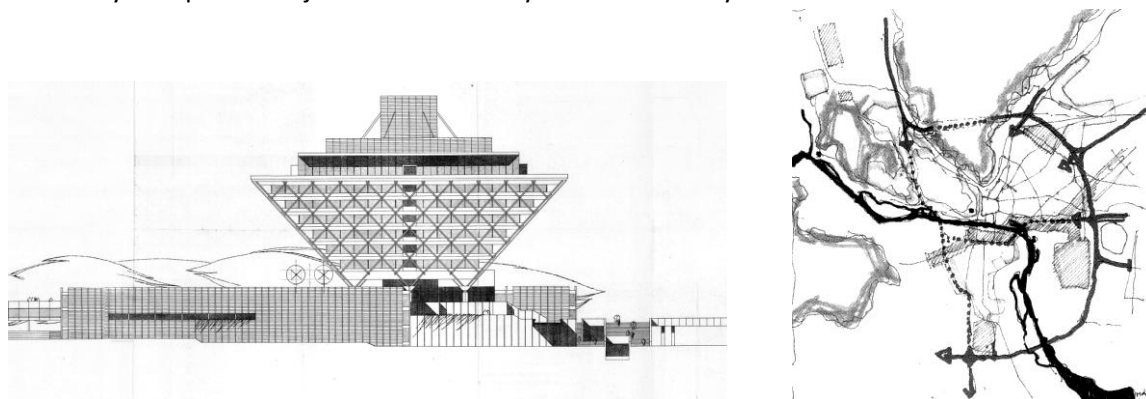
42., 43. – K.Gross : štúdia územného plánu Bratislavy (1949), letné kúpalisko (spol. A.Adámek, J.Uhlíř)

Profesor Ján Svetlík bol v minulosti dekanom Fakulty architektúry a pozemného staviteľstva (1958-60) a vedúci Katedry urbanizmu a územného plánovania (KUÚP, 1961-1974). V r. 1950-52 bol vedúcim I. smerného územného plánu Bratislavy. V podrobnejších dimenziách tvorby sa venoval aj pamätníkovej tvorbe, v ktorej spolupracoval s významnými sochármi (napr. s L.Snopekom – pamätník D.S. Jurkoviča na dunajskom nábreží v Bratislave). Svetlík s kol. KUÚP (Trnkus, Kodoň) v rámci prípravy na MS 1970 založil aj novú koncepciu areálu na Štrbskom Plese.



44.,45.,46.–J.Svetlík: Bratislavský región (s kol KUÚP), štúdia ÚP Bratislavy (1949), Slavín (dok. 1960)

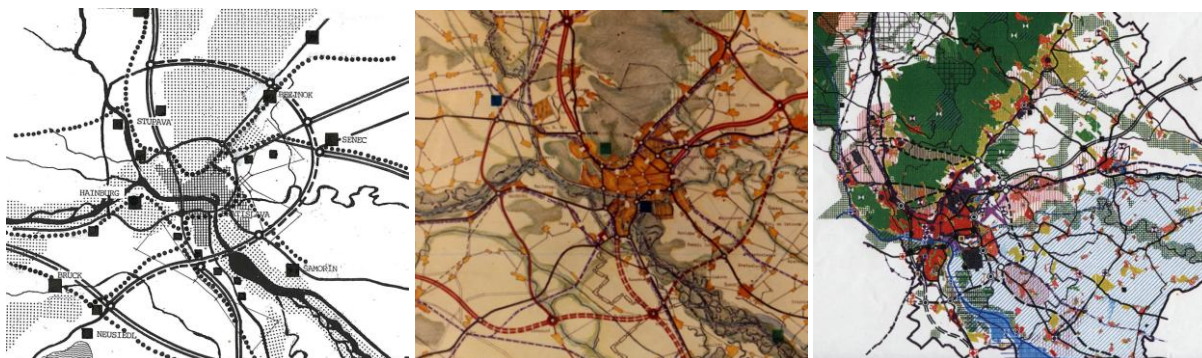
Štefan Svetko pôsobil pri tvorbe urbanistických koncepcií rozvoja Košíc (cca 1955) a Bratislavy, bol známy rukopisom svojich architektonických a urbanistických škíc.



47., 48. – Š.Svetko : Čs. rozhlas (s B.Kisslingom a Š.Ďurkovičom, dok.1984), škica k rozvoju Bratislavy

Mnohí architekti sa v praxi špecializovali takmer výhradne na urbanistickú tvorbu a spracovanie územných plánov – tých aj ostatná architektonická obec označuje pojmom **urbanista**.

Architekti v spoločnosti Aurex (V.Hrdina, M.Chudík, Ľ.Klaučo a kol.) spracovali množstvo územných plánov od regiónov až po zóny. Plánu predchádzali rôzne štúdie, napr. od kol. Katedry tvorby sídiel.



49.– B.Kováč. 50.- KTS FA STU (B.Kováč, J.Komrska, D.Kaliská, A.Sopirová, E.Nagy) štúdia otvoreného bratislavského regiónu (1993), 51. -AUREX, FA STU : územný plán Bratislavský región (1995).

Osobitné miesto zaujíma urbanistický rozvoj Košíc, ktorých územný plán z 1952 (F. Kočí) bol prvým vládou schváleným územným plánom v povojnovej ČSR. Nad úvahami o rozvoji mesta sa schádzala celá vtedajšia architektonická elita (o.i. Karfík, Hruška, Fuchs, Gross, Hladký, Svetko, Charvát) povedľa ktorých sa sformovali významné osobnosti s celoslovenským dosahom ako V.Malinovský st., J. Šprlák-Uličný, J.Kurča, B.Hornung, I.Bányai, P.Merjavý, A. Bél a ďalší..., ktorých by sme mohli nazvať aj košická škola.

Z množstva iných autorov (pozri lit.5), ktorí by si zaslúžili byť uvedení, uprednostnime autorov zo školského prostredia. Profesori STU Tibor Alexy, Ján Kavan a Filip Trnkus sa stali známymi najmä svojimi úspechmi v medzinárodných a domácich súťažiach. Doc. Milan Kodoň je označovaný za zakladateľa krajinárskej školy u nás, známe sú jeho urbanisticko-krajinárske kresby.



51.,52.- Alexy, Kavan, Trnkus, medzinárodná súťaž Petržalka (1967, 3. cena najvyššia ex aequo),
M. Kodoň : Banská Štiavnica, panoráma harmónie mesta a krajiny (cca 1980)

Skutočnosť, že v medzivojnovom období a tesne po vojne na Slovensku pôsobili v oblasti urbanizmu prevažne českí architekti, bola aj dôsledkom absencie architektonického školstva na Slovensku. Slovenskí architekti nadobúdali architektonické vzdelanie vo Viedni a Budapešti, ale po vzniku Československa najmä na ČVUT Praha, kde bol zriadený ústav architektúry a stavby miest. Výučbu stavby miest tu až do svojej smrti (1921) viedol Antonín Balšánek, spoluautor Obecního domu v Prahe. Po ňom túto funkciu prevzal jeho asistent Antonín Engel, ktorý v roku 1925 založil prvý samostatný Ústav stavby miest. Ešte predtým (1922) podobný ústav vznikol aj na Masarykovej akadémii práce pod názvom Ústav pro stavbu měst, kde pôsobil Alois Mikušovic. Ten v roku 1938

prevzal vedenie ústavu na ČVUT. Na zahraničných školách započala štúdium aj prvá generácia absolventov architektúry SVŠT z r.1950 (*Šteis, Hladký, Zibrin, Beňuška, Horák, Krampl, Záriš, Chovanec* a.i.), ktorí našli výrazné uplatnenie najmä v oblasti urbanizmu a územného plánovania.

Dôležitosť vnímania rôznych mierok a kresliarskeho vyjadrovania autorovi tohto článku potvrdila aj jeho vlastná tvorivá skúsenosť, ale hlavne ak sa stretli na jednom mieste. V Novom Meste nad Váhom od pohľadu na fungovanie mesta „zhora“ (územný plán mesta), cez podrobný zastavovací plán zóny (lokalita zelená voda, štúdie centra mesta), cez návrh budov ako skladobných prvkov urbanistickej štruktúry mesta (bytové domy) až po urbanisticko-architektonický návrh rekonštrukcie námestia a jeho detailov (fontána, lavička, kôš...) - až po pohľad na mesto z horizontu človeka.



53. – 59.: Od územného plánu mesta až k detailu mestského interiéru, Nové Mesto nad Váhom
 53. územný plán mesta (1998), 54,55. projekt zóny a bytových domov Čachtická (2011), 56. štúdia zóny Malinovského ul., 57. perspektíva námestia v súťažnom návrhu (1996), realizácia námestia – fontán v lete a zime (2002), autori 53,54,55,58,59 B.Kováč, J.Komrska, 56. B.Kováč, 57. B.Kováč, M.Sokol,P. Steiniger, spol. J.Komska).

Emanuelom HRUŠKOM, ktorého považujeme za zakladateľa slovenskej urbanistickej školy, ukončíme výber osobností, ktoré sa venovali alebo venujú všetkým mierkam – od urbanizmu až po architektonický detail.



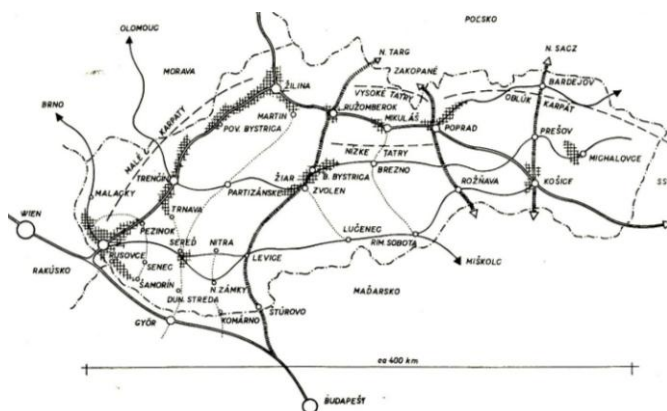
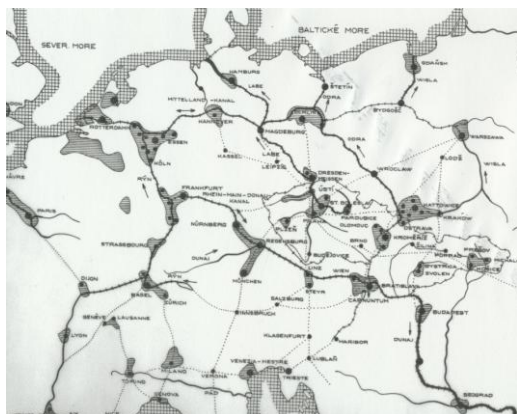
60. : **prof. Ing.arch. Dr.tech. akad.arch. Emanuel Hruška, DrSc.**, (1906 – 1989)

Bol významným českým architektom, ktorý pôsobil na Masarykovej akadémii práce, neskôr na ČVUT Praha a VUT Brno a napokon od r.1948 do 1971 pôsobil na SVŠT v Bratislave. Jeho tvorivá a vedecká činnosť sa dotýka najmä problematiky urbanizmu a aj preto bol označovaný ako „urbanista“. Menej je frekventované jeho architektonické dielo najmä z období, keď sa zaradil medzi protagonistov českej medzivojnovnej moderny. Citom pre duchovnú stránku sa prejavil pri stavbe kostolíka sv. Františka v Prahe-Krč, známy je tiež jeho súťažný návrh na operu v Brne. Tieto tri rôzne architektonické dimenzie svedčia tiež o tom, že komplexný architekt sa dokáže v každej architektonickej a urbanistickej dimenzii vyjadrovať. Okrem toho aj na škole nezačínal len témy pre urbanistické ateliéry ale aj architektonické – akýsi predobraz vertikálneho ateliéru.

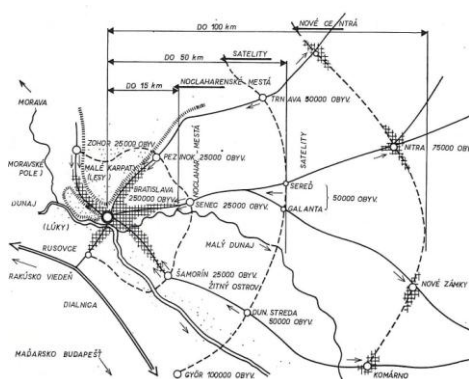
Hruška sa zaoberal kompletným spektrom urbanistických dimenzií, keďže si uvedomoval vzájomné vplyvy vyšších a nižších systémov osídlenia. V makropolohe sa stal protagonistom priestorového plánovania po ktorého potrebe aj adresne pod týmto názvom volal, keď sa zaujímal o kontexty celosvetových a kontinentálnych otázok osídlenia, postupne sa venoval problematike koncepcií urbanizácie na štátnej úrovni a mestským regiónom. Zvlášť ho zaujímali aj historické kontexty stavby miest, otázky kompozície sídiel a krajiny a ich obrazu. Venoval sa aj špeciálnym otázkam urbanizmu, napr. dopravy, osobitne ochrany kultúrneho urbanistického dedičstva (bol predsedom spolku Za starou Prahu). Pracoval na mnohých územných plánoch a víziách rozvoja mnohých miest, najviac Prahy a neskôr Bratislavy. Bol členom rôznych medzinárodných urbanistických združení, napr. s Doxiadisom v Ekistickej spoločnosti. Svoje myšlienky prezentoval komentovaným skicami, ktoré mali mimoriadny edukačný účinok (lit.6). Okrem praktickej činnosti napísal mnoho kníh o urbanizme – *Krajina a její soudobá urbanizace*, *Vývoj stavby miest*, *Úvod do urbanizmu a územného plánovania*, *Problémy súčasného urbanizmu*, *Stavba miest*, *Urbanistická forma*, *Urbanistická kompozícia*. Na ním otvorených problémových okruhoch jeho urbanistickej školy pokračovali najmä jeho priami študenti „žiaci“ a neskôr asistenti – *prof. Rudolf Šteis* v urbanistických makropolohách, *doc. Milan Kodoň* a neskôr *prof. Peter Gál* v polohe tvorby krajiny, *Tibor Alexy* v otázke rekonštrukcie sídiel, *Ján Kavan* v zonálnej dimenzii, *Filip Trnkus* v urbanistickej kompozícii, v skúmaní dejín stavby miest po ňom pokračovali *Tibor Alexy* a *prof. Peter Vodrážka*. Hruška je nositeľom Herderovej ceny (1964), Ceny D. Jurkoviča (1965), a Zlatej plakety A. Stodolu (SAV 1981). Na FAD sme po ňom pomenovali **Cenu prof. E. Hrušku** za najlepšiu študentskú urbanistickú tvorbu, ktorú na návrh poroty zloženej z odborníkov praxe každoročne udeľuje dekan fakulty.



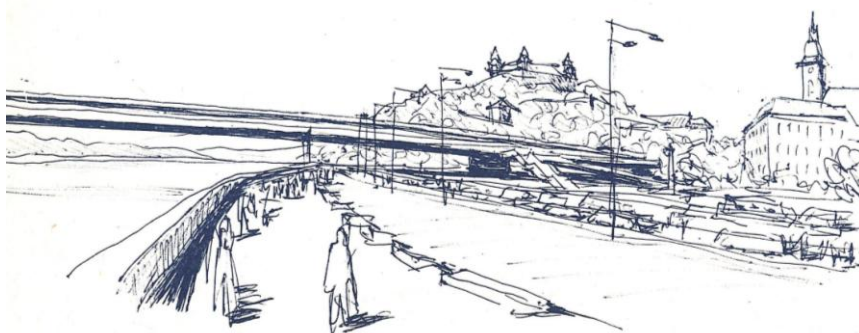
61., 62.-E.Hruška: vila, Praha Dejvice (1937), kostol sv. Frant. z Assisi, Praha-Krč (1941, spol. Čermák)



63., 64.- E.Hruška : rozvoj urbanizácie v Európe (1964), prognóza urbanizácie Slovenska, 1962 pre SNR



65., 66. E.Hruška: Prognóza bratislavského regiónu (1960); Štúdiá rehabilitácie historického jadra Bratislavy (spolu s P.Gálom a T.Alexym)



67.- E.Hruška : vnútorná silueta mesta, škica cca 1975

Zdroje obrázkov :

- 1 https://cs.wikipedia.org/wiki/Tramvajov%C3%A1_tra%C5%A5_na_V%C3%A1clavsk%C3%A9m_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD#/media/Soubor:Vaclavak.jpg
- 2 <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/zacaly-opravy-vlaclavskeho-namesti-podivejte-se-jak-se-misto/r~466aee747f0311ea8972ac1f6b220ee8/r~41742cd8f3fc11e988f50cc47ab5f122/>
- 3,4 zdroj : C.L.Engel a klasicistické Helsinky, poster výstavy FA STU 2002, archív autora
- 5 <https://www.guiding-architects.net/vienna-otto-wagner-2018/>
- 6 [https://sk.wikipedia.org/wiki/Otto_Wagner#/media/S%C3%BAbor:Penzing_\(Wien\)_-_Kirche_am_Steinhof_\(2\).JPG](https://sk.wikipedia.org/wiki/Otto_Wagner#/media/S%C3%BAbor:Penzing_(Wien)_-_Kirche_am_Steinhof_(2).JPG)
- 7ab Blau,E., Platzer,M.: Mythos Grosstadt, Prestel Verlag, 1999 ISBN 3-7913-2185-4, str.76
- 8 http://www.olomouc.eu/administrace/repository/gallery/articles/24_/24002/graficka_priloha_oduvodneni_zmeny_ii_up_olomouc.cs.pdf
- 9 Galusek,L.,Rydiger,M.: Jože Plečnik, MCK Krakow 2006, ISBN83-89273-41-1, str.169
- 10 <https://sk.pinterest.com/pin/511228995172900216/>
- 11 <https://www.lemonde.fr/blog/lunettesrouges/2012/12/05/la-ville-radieuse-et-les-faisceaux-le-corbusier-en-italie-en-1934/>
- 12 https://en.wikipedia.org/wiki/Villa_Savoye#/media/File:VillaSavoye.jpg
- 13 https://www.researchgate.net/figure/Plano-Piloto-Brasilia-6_fig1_324938845
- 14 <https://www.archdaily.com/434281/night-photographs-of-oscar-niemeyer-s-brasilia-win-at-the-2013-international-photography-awards>
- 15 <http://stary-web.zastarouprahu.cz/ruzne/kulatak.htm>
- 16 <http://www.earch.cz/cs/antonin-engel-hledani-nadcasove-formy>
- 17 <https://www.hkcity.cz/2012/03/20/urbanismus-a-plany-v-tom-hradec-od-doby-gocara-vynika/>
- 18 https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Go%C4%8D%C3%A1r#/media/Soubor:Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9_-_Gymn%C3%A1zium_J._K._Tyla_-_Pr%C5%AF%C4%8Del%C3%AD.jpg
- 19,20 <http://www.earch.cz/cs/revue/slohove-horecky-architekta-pavla-janak>
- 21 <https://alchetron.com/Pavel-Jan%C3%A1k>
- 22 <http://www.onemanbrnoblog.cz/novy-uzemni-plan-pro-brno/>
- 23 <http://architectuul.com/architecture/hotel-avion>
- 24,25 Jodidio, Ph.: Richard Meier, TASCHEN verlag 1995, ISBN3-8228-9256-4
- 26 archív autora
- 27 <http://www.vhu.cz/exhibit/jurkovic-dusan-navrh-mohyly-general-a-m-r-stefanika-na-bradle/>
- 28 foto autor
- 29 <https://www.register-architektury.sk/objekt/25-umelecka-beseda-slovenska>
- 30 zdroj.: lit. (4)
- 31 <https://www.asb.sk/architektura/historicke-stavby/rimsko-katolicky-kostol-v-partizanskom>
- 32 <https://www.archinfo.sk/vyhľadavanie.html?tag=zborn%C3%ADk>
- 33 Cisařovský, J.: Jiří kroha a česká meziváleční avantgarda, nakl. Čs. výtvarných umělců,1967
- 34,35 <https://www.register-architektury.sk/objekt/261-nove-socialisticke-mestecko>
- 36 https://www.zilina.sk/fotoalbumy/1213/hliny-a-bulvar-na-historických-fotografiach?fb_comment_id=1300341406660933_1300497673311973
- 37 <http://www.tikzilina.eu/sidlisko-hliny-i-iv/>
- 38 <https://rosenfeldovpalac.sk/prednaska-medzivojnova-architektura-ziline/financny-palac/>
- 39 archív autora
- 40 <http://www.vypadni.sk/sk/kolonadovy-most-v-piestanoch>
- 41 Kusý, M.: Emil Belluš, TATRA Bratislava 1984, str.77
- 42 archív autora
- 43 Adámek,A.,Cibulka,V.: Odborné kreslenie, SVTL Bratislava1961, str.100
- 44,45 archív autora
- 46 <https://turisticky.sk/vylet/pamatnik-slavin/>
- 47 <https://www.archiweb.cz/b/slovensky-rozhlas>
- 48 Čomaj, J.: Štefan Svetko , vad. MAGMA, 2006, ISBN 80-89172-07-2
- 49 archív autora
- 50 archív autora
- 51 archív autora
- 52 archív autora
- 53-59 archív autora
- 60 portrétna kresba : ing.arch. Lucia Štefancová, PhD., 2016

- 61 <http://www.slavnevilky.cz/vily/praha/hruskova-vila-v-dejvicich>
62 <http://www.schnablova.net/Sakralni%20architektura/Praha/Popisy/414.html>
63 archív autora
64-65 Hruška, E.: Problémy súčasného urbanizmu, VEDAa SAV 1966, str.67,70
66 Kusý, M. : Architektúra na Slovensku 1945-1975, PALLAS 1976, str.113
67 Hruška, E.: K tvorbe urbanistického prostredia, Zväz slovenských architektov 1985, str.36
68 autor B.Kováč
69,70 archív autora
71 internetové zdroje
69,70 archív autora
71 internetové zdroje

Literatúra a podklady

- (1) Kačala, J.: a kol.: Krátky slovník slovenského jazyka, VEDA SAV1987
(2) Maníková,Z., Ivanová – Šaligová M.: Slovník cudzích slov, Slovenské pedagogické nakl., Bratislava 1979
(3) Hrůza, J.: Slovník soudobého urbanismu, Odeon, Praha 1977
(4) Foltýn, L.: Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 -1939, Vydavateľstvo Spolku architektov Slovenska, 1993, ISBN 80-900483-6-6
(5) Hrůza, J. : Stavitelé měst, nakladatelství Agora, Praha 2011, ISBN 978-80-86820-08-8
(6) Hruška,E.: K tvorbe urbanistického prostredia, Zväz slovenských architektov 1985